

KAKVU JE ZAJEDNICU VJERNIKA ŽELIO ISUS?

Dr. Ivan DUGANDŽIĆ

1. CRKVA I DANAŠNJI ČOVJEK

U naše vrijeme budi se religiozna svijest u duhovnoj pustoši modernog materijalizma. Iako, mora se priznati, u tome ponekad ima i oblika pseudoreligioznosti koji u nekim slučajevima graniče i s okultnim, ipak je sve to znak koliko je današnjem čovjeku, frustriranom materijalizmom, potreban Bog, makar ga nekad tražio i na stranputicama.

Normalno bi bilo da Crkva, koja je ne tako davno na Koncilu tražila načina kako modernom čovjeku navijestiti Evanđelje, u toj pojavi vidi svoju šansu i svoj kairos. To se ipak ne događa i od toga suvremenog fenomena diljem svijeta više profitiraju kojekakve sumnjive sekte nego Crkva. Ona nije dovoljno privlačna tim modernim tražiteljima koji u sebičnosti modernog svijeta i u anonimnosti života po velikim gradovima traže toplinu i sigurnost zajedništva, a Crkva ovakva kakva jest im to ne nudi. Jer, po većini se velikih župa svećenici uglavnom iscrpljuju u administraciji i servisnim uslugama¹, pa im i ne ostaje vremena za pravu evangelizaciju, služenje i karitas. Pastoral je zato gotovo isključivo vezan samo uz važne momente života (krštenje, vjenčanje, bolest, smrt...). Istina, te situacije imaju u svijesti mnogih ljudi nekakve dodirne točke s religijom, možda i s »Crkvom«, ali od toga je još dalek put do žive zajednice vjere. Problem je u tome što, sve ako se »pastorizirani i promijene, time još ne nastaje zajednica«².

Crkva se ne snalazi ni u vlastitim redovima, gdje se na ruševinama tradicionalnog kršćanstva i na duhovnom siromaštvu racionalizmom ogoljene teologije budi novi život pod utjecajem Duha. Svjedoci smo rađanja brojnih molitvenih skupina koje često ostaju negdje na rubu župe, jer ih Crkva ne zna integrirati. Nerijetko se u njima prepoznaje samo antiinstitucionalni naboj, protest i neprihvatljiva alternativa postojećem. U teologiji se govori o »morfološkom fundamentalizmu župnog principa«³ koji onemogućava stvaranje žive zajednice vjer-

1. HERMAN STEINKAMP, Selbst »wenn die Betreuten sich ändern« (Das Parochialprinzip als Hindernis für Gemeindebildung), *Diakonia* 2/88, str. 84.

2. Isto, 86.

3. Isto, 83.

nika, iako je deklarativno zastupa i intendira. Na drugoj strani bilježi se »masovni bijeg u grupe nove psihokulture«, koji je prouzročen »nadama i čežnjama za zajednicom koja pruža sigurnost i utočište od anonimnosti, bezperspektivnosti i apokaliptičkih slutnja« današnjeg vremena⁴. Što naime drugo ostaje čovjeku vjerniku koji osjeća potrebu za dubljom religioznošću i stvarnim zajedništvom, a u Crkvi ne nalazi živu zajednicu vjere gdje će moći moliti, slaviti i služiti, već da to pokuša naći tamo gdje mu se nudi? Yves Congar pita: »Što nalaze toliko mladi katolici u Taizeu? i odgovara: »Što drugo već bitne katoličke vrednote, ali bez crkvenog aparata«⁵.

Budući da ti mladi ljudi nisu u svojim župama u slavljenju Euharistije doživjeli ni misterij ni zajedništvo, oni nisu ni u Taizeu sposobni doživjeti dubinu njezina misterija. Njih će na takvim susretima fascinirati zajedništvo, a ne snaga misterija. Zato ti mladi i ne pitaju za konfesionalnu pripadnost, što se očituje i na širem ekumenskom planu. Ortodoksnost gubi na važnosti pred ortopraksom. »Kršćanin je tko prakticira pravednost i ljubav, tko se zauzima za oslobođenje potlačenih, a ne toliko tko prima sakramente i drži zapovijedi.«⁶

U svakom slučaju Crkva je suočena s paradoksnim stanjem: dok sve više buja religioznost izvan njenih granica, a u njezinu krilu niču karizmatičke grupe, liturgijski život kojim bi se trebalo hraniti zajedništvo proživljava i dalje duboku krizu. Crkve su pogotovo na Zapadu sve praznije. Već odavno su dalekovidni teolozi upozoravali na opasnost »tihog odlaska« razočaranih vjernika, a nedavno je Eugen Biser ozbiljno skrenuo pažnju na opasnost od »vertikalne šizme« između hijerarhije i vjernika.

Gdje je korijen takvog stanja? Zašto je u tolikoj mjeri došla u krizu svijest pripadnosti Crkvi? Sve do Koncila u teologiji je uglavnom zapostavljena duhovna dimenzija Crkve, a isticani su samo institucionalni elementi. Sve od Proturreformacije do Koncila spominjana su tri glavna kriterija pripadnosti Crkvi: ostanak u pravoj vjeri, primanje sakramenata i podložnost hijerarhijskom vodstvu⁷. Koncil je unio dvostruku novost: naglasio je duhovnu stvarnost Crkve i priznao i nekatoličkim kršćanima mogućnost stvarne pripadnosti Crkvi Isusa Krista. To je unijelo nutarnju dinamiku u poimanju crkvenosti, ali će se uskoro pokazati i kao izvor novih poteškoća zbog pogrešnog shvaćanja koncilskog teksta: »Oni su potpuno učlanjeni u zajedništvo Crkve, koji budući da su u posjedu Kristova Duha, prihvaćaju čitavo njezino ustrojstvo« (LG 14). Uzimajući jednostrano koncilsku formulaciju »u posjedu Kristova Duha«, pojedini su teolozi stvorili antiinstitucionalno raspoloženje koje je u nekim krajevima dovelo do nepomirljive suprotnosti između karizmatičkog i institucionalnog u Crkvi. K. Lehmann ocjenjuje da je time »pomračena koncilaska perspektiva nove pripadnosti Crkvi onkraj zanesenjaštva i institucionalizma«⁸. Umjesto da

4. Isto, 80.

5. YVES CONGAR, Veränderung des Begriffs Zugehörigkeit zur Kirche, u: Internationale katholische Zeitschrift 3/76, str. 214.

6. Isto, 215.

7. Usp. KARL LEHMANN, Zur Frage »Wer ist Glied der Kirche?«, u: Internationale kath. Zeitschrift 3/76, str. 193.

8. Isto, 194.

Duh i institucija međusobnim prožimanjem doprinesu procvatu crkvenog života, ostalo je međusobno nepovjerenje, a nekad i isključivost.

Takva klima se hrani i određenim individualizmom spasenja koji od početka ovog stoljeća zastupa protestantska liberalna teologija pod utjecajem Adolfa von Harnacka. Ključni pojmovi teologije su »pojedinaac« i »nutrina«. Isus naviješta kraljevstvo Božje pojedincima, a ono se ostvaruje u ljudskim dušama. Ta strujanja ostavila su utjecaja i na katoličku teološku misao. Zar nije baš danas u modi određena distanciranost prema Crkvi, i to često baš kod teologa? Svjedoci smo kako »individualna vjera dobiva prvenstvo pred sveukupnim svjedočanstvom vjere Crkve. Zato pojedinac sam odlučuje u kojoj će mjeri sudjelovati u životu Crkve; iz velike ponude Crkve na području vjerovanja, morala i zajedničkih oblika života bira se ono što kome odgovara⁹. Mnogi katolici, posebno po velikim gradovima, pohađaju misu čas u jednoj čas u drugoj crkvi, jer je ne doživljavaju kao sakrament zajedništva niti osjećaju da je njihova župa zajednica kojoj pripadaju. Gerhard Lohfink donosi zanimljiv primjer iz Berlina gdje je crkvenim novcem kupljen poseban auto i stavljen na raspolaganje svećeniku, liječniku i psihijatru kao specijalnom pastoralnom timu. Na telefonski poziv auto hita tamo gdje je potrebna pomoć. On je to popratio slijedećim komentarom: »To zvuči vrlo moderno: Crkva takorekuc na fronti, ili: moderna tehnika u službi navještanja kraljevstva Božjeg! Ustvari radi se o sumnjivu simbolu stanja u koje je Crkva zapala u širokim slojevima današnjeg društva: postala je servisna Crkva za pojedinca; institucija koja predstavlja 'slobodnu ponudu' za pojedince«. ¹⁰

To je samo jedan od primjera kako današnji potrošački mentalitet funkcionira na duhovnom području: točno po zakonu potražnje i ponude. U sve većoj anonimnosti župnih zajednica, gdje je gotovo nemoguće živo zajedništvo, Crkva funkcionira kao institucija koja na određene duhovne potrebe ljudi pokušava odgovoriti svojim uslugama. Zato je važnije imati dobre stručnjake nego zdravu zajednicu vjernika. Stoga isusovac Sudbrack s pravom upozorava da u današnjoj situaciji »za samootrežnjenje kršćanstva nema osjetljivijeg i ugroženijeg živca od pozitivnog stava prema Crkvi«. ¹¹

Duboka kriza crkvenosti u širokim slojevima svećenika i vjernika ne može se riješiti parcijalnim odgovorima koji uzroke nalaze u vanjskim faktorima. U pitanju je sam identitet vjernika, ali time i Crkve. A sačuvati identitet u promjenjenim uvjetima života znači nikada se ne odreći početaka. To jest: ako kršćanstvo želi u uvjetima sekulariziranog, materijaliziranog i tehniciziranog svijeta sačuvati svoju samobitnost, mora ostati vjerno svom početku, koji baš zato što je početak ostaje normativan za sva vremena¹². Drugim riječima, treba u Novom zavjetu tražiti oblike kršćanskog zajedništva koji ostaju inspirativni za Crkvu svakog vremena. To ne znači da ćemo naći izravne odgovore na

9. Isto, 195.

10. GERHARD LOHFINK, *Wie hat Jesus Gemeinde gewollt*, Herder 1982, str. 14.

11. JOSEF SUDBRACK, *Religiöser Aufbruch oder neue Gnosis?*, u: *Internationale kath. Zeitschrift* 4/80, str. 311.

12. Usp. FRANZ MUSSNER, *Christliche Identität in der Sicht des Neuen Testaments*, u: *Internationale kath. Zeitschrift* 5/76, str. 422.

mučna pitanja našeg vremena, ali možemo otkriti teološke smjernice koje ne smijemo zanemariti. Tek tako će oštroumne pastoralne analize sadašnjeg stanja, povijesna refleksija i misionarski žar koji često ne manjka imati svoj pravi smisao. Jer, »ključ za svaku obnovu crkvene pripadnosti u teoriji i praksi može biti samo u teološkom središtu.«¹³ Tako se neće događati da netko povijesnog Isusa iz Nazareta izigrava protiv Crkve ili se u pomanjkanju sluha za eklezijalnu dimenziju spasenja pozivlje na Pavlovu ili Ivanovu teologiju.

2. DIMENZIJA ZAJEDNIŠTVA U ISUSOVU NAVIJEŠTANJU

Nije se uvijek lako probiti kroz tradicijske i redakcijske slojeve do izvornog Isusova stava, ali je to, posebno u ovom slučaju potrebno. Uz puno uvažavanje osobne dimenzije njegova naviještanja kraljevstva Božjeg zanima nas i dimenzija zajedništva. Kako stoji Isus prema zajednici. Je li, konfrontirajući oštro pojedinca s eshatološkom ponudom spasenja, ignorirao temeljnu dimenziju Starog zavjeta, odnos Bog / izabrani narod? Je li njegovo naviještanje u tolikoj mjeri usmjereno na pojedinca i njegovu nutrinu da ne ostavlja pravu perspektivu zajedništvu? Zove li Isus čovjeka samo na obraćenje ili istodobno i u zajednicu obraćenih? Ostavljamo po strani problem što obraćenje nije nikad dovršeno i što stoga nema ni savršene zajednice vjernika, već su i pojedinac i zajednica na putu prema punini spasenja.

Činjenica ja da Isus, iako od samog početka svoje poslanje promatra u svjetlu starozavjetne baštine, stoji kritički prema toj baštini. On svoje naviještanje stavlja pod zajednički naziv dolaska kraljevstva Božjega. Tu kategoriju on posuđuje od Izraelovih proroka, ali korigira njihova konkretna očekivanja. Svojim kritičkim stavom prema Zakonu doći će veoma brzo u sukob s njegovim čuvarima i tumačima i bit će osumnjičen da ruši očinske predaje. Od svojih sljedbenika ne traži da poštuju propise o suboti i postu niti ih sam drži. Naprotiv, razobličuje ih kao puni formalizam i uzima čovjeka u zaštitu. Njegovo druženje s javnim grešnicima, kojima garantira oprostjenje, farizeji će protumačiti tako da ne drži do svetosti naroda Božjega iz kojega su takvi morali biti odstranjeni. Svoj pokret ne započinje u Jeruzalemu i u sjeni Hrama, gdje se događalo sve što je bilo važno u životu izabranog naroda, već daleko na sjeveru, u poganskoj Galileji, a Hram i Jeruzalem su često predmet njegove oštre kritike. Zbog svega toga Isus je za hramsko svećenstvo i rabinsko-farizejske krugove bio buntovnik, a njegov pokret pogubna sekta, koja se uspjela održati samo zahvaljujući fanatičnosti drugog židovskog renegata, Pavla iz Tarza.

Odlučujuće je međutim pitanje, što je Isus htio s Izraelom i kako je došlo do toga da je odbačen od Izraela. Je li on sa svoje strane stvarno nastupao sektaški, tražio razdor u Izraelu ili je njegova kritika Zakona i pojedinih očinskih predaja rođena davno prije, u naviještanju Izraelovih proroka? Da li se Isus isključivo obraćao pojedincu ili je njegov program ipak bio usmjeren prema Izraelu kao narodu Božjem? Tu je odgovor ne samo na pitanje, da li se zajednica Isusovih učenika s pravom smatrala narodom Božjim, već to ima

13. KARL LEHMANN, nav. mj., str. 195.

trajno značenje za svijest Crkve o samoj sebi: može li ona u svakom vremenu biti otvorena novom, kritična prema svojoj prošlosti, a ipak ostati dosljedna sama sebi? Koji su kriteriji zajedništva koji u dinamici života i raznolikosti njegovih oblika ne smiju biti zanemareni?

Isusov govor o kraljevstvu Božjem, po općem svjedočanstvu svih Evanđelja, nastavak je pokreta oko Ivana Krstitelja. On izričito priznaje Ivana svojim pretečom poslanim od Boga (Mk 11, 30sl.). Istina, oni se bitno razlikuju u tome što preteča naviješta sud, a Isus spasenje. U nečemu bitnom oni se ipak slažu: obadvojica se obraćaju ne pojedinim grešnicima ili svim grešnicima u Izraelu već čitavom Izraelu, ne pod političko-nacionalnim vidom, već pod vidom izabranja i spasenja. Tom narodu koji je bio od Boga izabran, ali je proigrao izabranje, Ivan najavljuje sud Božji (Lk 3, 8).¹⁴ U njegovoj prijetećoj riječi: »Već je položena sjekira na korijen stablima« (Mt 3, 10) skriva se starozavjetna slika Izraela kao naroda Jahvina koji je on poput stabla zasadio u svojoj zemlji.¹⁵ U židovstvu Ivanova vremena uz tu sliku bila je vezana veoma jaka svijest o sigurnosti spasenja: Izrael je stablo koje Jahve neće nikad iskorišteniti. Ivan svoju oštru proročku riječ usmjeruje baš protiv te lažne sigurnosti i prijeti Izraelu kao narodu, koji želi pokrenuti i usmjeriti prema Bogu koji dolazi da ispuni svoja obećanja.

Umjesto suda Isus naviješta Radosnu vijest spasenja, ali ne samo pojedincima već Izraelu kao raspršenom narodu Božjem koji želi okupiti. I on, kao i mnoge grupe u Izraelu tog vremena, »želi dati odgovor na duboku krizu Izraelova identiteta. U svakom slučaju to je odgovor koji seže bezgranično dublje od svih odgovora koji su tada pokušavani«.¹⁶ Tu Isusovu namjeru, da okupi Izraela, potvrđuje veoma važan znakoviti čin izbora i poslanja Dvanaestorice, što sve do u novije vrijeme nije u teologiji dovoljno vrednovano. Broj dvanaest smjera na broj Izraelovih plemena, a uz to je vezan za jedan od najvažnijih momenata eshatološke nade u Izraelu, naime za ponovnu uspostavu dvanaest plemena u mesijansko vrijeme (usp. Ez 37; 39, 23-29). Samo pod tim vidom ima smisla aluzija na dvanaest nekadašnjih plemena, od kojih su u Isusovo vrijeme još neko značenje imala samo dva (Juda i Benjamin). Dvanaestorica u Isusovoj viziji utjelovljuju od samog početka stvaranje eshatološke zajednice spasenja, a njihovo poslanje da idu propovijedati svjedoči o tome da Isus želi u tu zajednicu pozvati sav Izrael. Bibličari su jednodušni da tako treba shvatiti Isusovu riječ: »Idite k izgubljenim ovcama doma Izraelova« (Mt 10, 6). Naime iza tog znakovitog čina stoji Isusovo uvjerenje »da je sad, ovaj čas, započelo okupljanje bolesnih i izgubljenih ovaca Izraelovih, obećano preko proroka« (usp. Ez 34, 23sl.)¹⁷.

Gerhard Lohfink naglašava da u tom kontekstu treba promatrati i Isusov stav prema bolesnima i njegova ozdravljenja. Redovito se ističe njegov eshatološki karakter, što je u redu. Ona su znak kraljevstva Božjeg koje već započinje

14. Usp. JÜRGEN BECKER, *Johannes der Täufer und Jesus von Nazareth*, (BSt 63), München 1972, str. 30.

15. Usp. Izl 15, 17; Iz 60, 21; Jer 32, 41.

16. GERHARD LOHFINK, nav. mj., str. 19.

17. Isto, 21.

tamo gdje je prihvaćena Isusova poruka (usp. Lk 11, 20). Ali osim tog eshatološkog horizonta ta ozdravljenja imaju još jednu važnu teološku dimenziju. Ona su u Starom zavjetu obećana kao znak koji će pratiti nastanak novoga Božjeg naroda u kome neće biti bolesnih i nemoćnih: »Sljepačke će oči progledati, uši će se gluhih otvoriti, tad će hromi skakati kao jelen, njemakov će jezik klicati« (Iz 35, 5sl.). U svom odgovoru Ivanu Krstitelju Isus aludira baš na ovo mjesto (Lk 7, 22). Tako ozdravljenja bolesnika nisu u prvom redu izljev Božjeg milosrđa nad bijedom pojedinca već znak da Bog čini nešto veliko sa svojim narodom. Ona, zajedno s moćnom Isusovom riječju svjedoče da je s njim započelo eshatološko okupljanje Izraela.

To je našlo odjeka i u Očenašu, molitvi koju je Isus ostavio učenicima. U Lukinoj verziji, za razliku od Mateja, stoje dva zaziva koja smjeraju na Boga:

»Oče, neka se sveti ime tvoje!

Neka dođe kraljevstvo tvoje!« (Lk 11, 2-4).

Ova dva zaziva imaju također važnu starozavjetnu teološku pozadinu. Prorok jadikuje da je u svim narodima, u koje je došao raspršeni Božji narod, oskrvnjeno njegovo sveto ime (Ez 36, 20), ali uz to veže i obećanje da će se Bog sam pobrinuti da ponovo pribavi svetost svome imenu time što će ih »sabrati iz svih naroda i skupiti iz svih zemalja, natrag vas dovesti u vašu zemlju« (Ez 36, 25). Dakle, »posvećenje imena Božjega« ima povijesnospasenjsku dimenziju. To je događaj posljednjih vremena kada će sav dom Izraelov služiti Jahvi »na svetoj gori njegovoj« (Ez 20, 40). Tu će on na njima »očitovati svoju svetost naočigled svih naroda« (20, 41), jer on neće »radi imena svojega postupiti s vama po vašim putevima, ni po vašim pokvarenim djelima« (20, 44).

Isus i pogani

Iako se Isus izričito obraća Izraelu, on ne isključuje ni pogane od spasenja. Dapače, on sam ide k njima i šalje učenike. Kako god se to činilo kontradiktornim s obzirom na njegovu riječ: »Idite k izgubljenim ovcama doma Izraelova«, i u toj stvari Isus se može pozvati na Stari zavjet. Baš u tim njegovim susretima s poganima vidi se kako se prvenstveno radi o Izraelu: »Pusti da se najprije nasite djeca« – govori on Sirofeničanki (Mk 7, 27). Pogani nisu isključeni iz spasenja, ali ga oni postižu preko Izraela koji se najprije mora obratiti.

Svaki vjerni Židov je u kontekstu eshatoloških očekivanja znao i za proročka mjesta koja govore o hodočašću pogana na Sion u posljednja vremena: »Dogodit će se na kraju dana: Gora Doma Jahvina bit će postavljena vrh svih gora... K njoj će se stjecati svi narodi, nagrnut će mnoga plemena i reći: 'Hajde, uzidimo na goru Jahvinu, podimo u Dom Boga Jakovljeva'« (Iz 2, 2sl.). To hodočašće pogana bit će izazvano svjetlom koje će se pojaviti u Izraelu i koje će ih privući (Iz 60, 2sl.). Dakle, Crkva nije slučajno nastali skup nekih iz Izraela koji su prihvatili Isusa i nekih obraćenih pogana, koji su im se pridružili. Ona je plod eshatološkog Božjeg djelovanja, njegov narod koji je od njega obećan već u Starom zavjetu. Isusovo okupljanje Izraela preduvjet je da se počne ostvarivati obećanje s obzirom na pogane. Dakle, »Isus nije zamišljao

narod Božji koji je počeo okupljati kao čisto duhovnu religioznu zajednicu... Njegov pokret okupljanja vidljiv je i konkretan. A to što Isus tom pokretu nije dao čvrstu institucionalnu formu, nema ništa zajedničko s 'nevidljivom zajednicom', već s činjenicom da se radilo o Izraelu koji već dugo egzistira kao zajednica pred Bogom (iako doduše bolesna i raspršena).¹⁹ Zato se u posljednje vrijeme u biblijskoj teologiji, umjesto pojmova »utemeljenje« ili »osnivanje« Crkve sve više udomačuje termin okupljanje Izraela.

Isus i zajednica njegovih učenika

Dvanaestorici pripada, kako smo vidjeli, veoma važna znakovita uloga s obzirom na stvaranje novog naroda Božjeg. Ali Isus je osim njih imao mnogo širi krug učenika kojima je također pripadala važna uloga. I oni su bili pozvani na nasljedovanje kao suradnici u događajima posljednjih vremena. Pozvani su da ostave ne samo svoje zanimanje, već i vlastitu obitelj, kako bi mogli s Učiteljem dijeliti zajedništvo života i biti jezgro nove obitelji djece Božje koja se oko njega formira (usp. Mk 3, 31-35). Oni su najprije suradnici u Isusovu poslanju Izraelu, ali nakon što Izrael nije primio Isusa, zajednica njegovih učenika ima i drugu ulogu. Oni znakovito predstavljaju to što se ustvari trebalo dogoditi s čitavim Izraelom: *potpuno predanje Radosnoj vijesti o kraljevstvu Božjem*.²⁰ Oni su egzemplarna zajednica vjere. Ta zajednica nema karakter sekte, ona se ne izdvaja i ne zatvara u se, već je stalno otvorena prema Izraelu i usmjerena prema njegovu spasenju. Ona stoji u službi obraćenja čitavog Izraela.

Isus nije svoj pokret shvaćao ni u smislu »svetog ostatka« (usp. 1 Kr 19, 18; Iz 10, 20-22), te poznate teološke kategorije Starog zavjeta koja je baš u to vrijeme bila aktualna u Qumranskoj zajednici. On ne želi nikakav nadomjestak za Izrael i zato njegov poziv na nasljedovanje nije upućen svima kao apsolutni preduvjet za spasenje, već samo određenom broju ljudi koji će znakovito utjeloviti ono na što je pozvan čitav Izrael.

To ima svoje posljedice i za tumačenje Isusovih radikalnih riječi u Govoru na gori. One nisu upućene ni pojedincu kao takvom ni čovječanstvu kao cjelini, nego zajednici učenika pozvanih na nasljedovanje, a preko njih čitavom Izraelu. »Adresat Govora na gori je dakle Izrael, odnosno zajednica učenika koja predstavlja Izraela«²¹. Poziv na ljubav prema neprijatelju i odricanje od svakog nasilja visoki su zahtjevi koji su shvatljivi samo u kontekstu nasljedovanja i ostvarivi u novoj obitelji djece Božje u kojoj vrijede posve nova pravila ponašanja. Ne radi se dakle o dvije razine moralnih smjernica, jednoj za duhovnu elitu, a drugoj za obične kršćane, već o specifičnim smjernicama za život nasljedovanja u službi svima. »Tako nastaje usred Izraela, a u početku doduše još uvijek nevidljivo, ali nezadrživo, nova zajednica koju je Bog planirao«.²²

Novi narod Božji, koji nastaje okupljanjem Izraela nije, rekli smo, nikakva sekta izvan Izraela, kao što nije ni Izrael u nacionalnom ili političkom smislu.

19. Isto, 40.

20. Isto 45.

21. Isto, 47.

22. Isto, 57.

To je zajednica koja živi u Izraelu, ali živi drukčije. U teologiji možemo sresti izraze kao »kontrastna« ili »alternativna zajednica«. To bi Crkva morala uvijek biti u odnosu prema svijetu: uvijek svjesna svog identiteta, uvijek drukčija od svijeta, ali uvijek i otvorena za spasenje svijeta. A to je moguće samo tamo gdje Crkva nije kolektiv pojedinaca, makar oni bili i visoko moralni ljudi, već živa zajednica vjernika svjesna svog poslanja. To je bila Isusova intencija s okupljanjem Izraela, to je njegova intencija s Crkvom svakog vremena. »Kod Isusa se, dakle, u eminentnoj mjeri radi o zajednici. Razumljivo, on se obraća najprije pojedincu, koji se mora slobodno odlučiti i tu odluku uvijek iznova premišljati. Ali ne radi se o sumi mnogih pojedinaca, već o Izraelu«²³, koji je jednom izabran kao narod Božji i uz koji su vezana sva Božja obećanja s obzirom na spasenje. Dakle, pored sve kritičnosti prema Zakonu i otačkim predajama, u Isusovu naviještanju je jasan kontinuitet Božjeg djelovanja sa njegovim narodom. Zanimljivo je vidjeti, je li taj kontinuitet u istoj mjeri ostao sačuvan u prvoj Crkvi, koja je obrazac za Crkvu svakog vremena.

3. DIMENZIJA ZAJEDNIŠTVA U APOSTOLSKOJ ZAJEDNICI

Upadno je da učenici, iako su se prva ukazanja dogodila u Galileji, iako je to bio zavičaj većine od njih, iako su tu doživjeli »proljeće Evandjelja«, ne ostaju nakon uskrsnuća tu, već idu u Jeruzalem i tamo naviještaju Uskrsloga. Razlog za to može biti samo u njihovoj eshatologiji. Oni su živjeli u živom iščekivanju Paruzije, a po općem židovskom uvjerenju posljednji događaji moraju započeti u Jeruzalemu. Kao zajednica Isusovih učenika oni su nadalje uvjereni da još prije tih konačnih događaja moraju pozvati čitav Izrael na obraćenje. To je očito iz govora koje apostoli drže u Jeruzalemu, od kojih su nam Djela apostolska zabilježila četiri (Dj 2, 14-40; 3, 12-26; 4, 8-12; 5, 29-32).

U prilog toj tvrdnji govore i dva znakovita čina koja poduzima prva zajednica u Jeruzalemu: fenomen masovnog krštenja i popunjavanje Judina mjesta u zboru Dvanaestorice. Djela apostolska bilježe da se nakon Petrove propovijedi krstilo 3.000 ljudi (Dj 2, 38-42). Kao što je Ivanovo krštenje bilo znak spasenja pred dolaskom srdžbe Božje, tako je i ovo trebalo biti pred skorim svršetkom, naravno u promijenjenoj perspektivi spasenja. Sad to nije krštenje pokore, već krštenje »u ime Isusa Krista« (Dj 2, 38).

Prvi čin koji su poduzela Jedanaestorica nakon Isusova uzašašća jest izbor Matije na mjesto izdajnika Jude (Dj 1, 15-26). I ovom prilikom dolazi jasno do izražaja značenje koje je Isus pridavao zboru Dvanaestorice i koje su oni sami jako dobro znali. Njima se duboko usijekla u svijest njegova riječ: »Zaista, kažem vam, vi ćete, koji ste pošli za mnom – u obnovi svijeta, kad Sin Čovječji sjedne na svoje slavno prijestolje – sjesti na dvanaest prijestolja i suditi dvanaest Izraelovih plemena« (Mt 19, 28). U očekivanju posljednjih događaja broj Dvanaestorice morao je biti potpun, kako bi mogli biti svjedoci za ili protiv Izraela.

O svijesti prve zajednice Kristovih učenika kao naroda Božjeg govore i najstariji nazivi koji potječu iz Starog zavjeta i označavaju narod Božji posljednjih

23. Isto, 86.

vremena koji će se okupiti od raspršenog Izraela. To su *ekklesia* (Pnz 23, 2-9) i *sveti* (Dan 7). To znači da se »prva zajednica kratko nakon uskrsnuća smatrala pravim Izraelom, narodom Božjim posljednjih vremena«. ²⁴ To nije bio slučaj samo u jeruzalemskoj ili drugim judeokršćanskim zajednicama već i u onim Pavlovim zajednicama u kojima su prevladavali obraćeni pogani.

4. PAVLOVE ZAJEDNICE

Pavlova teologija je u bitnome misionarska. Njezin glavni interes jest da poganima navijesti spasenje u Kristu. Apostol nije mogao kod svojih slušatelja računati s nekim ozbiljnijim poznavanjem starozavjetne baštine. Zato je zanimljivo kako on stoji prema kontinuitetu koji smo promatrali kod Isusa i u jeruzalemskoj zajednici. Prevladava li u njegovim poslanicama svijest crkvenosti ili individualizam spasenja? U tom kontekstu značajna je još jedna činjenica. Upravo njegove zajednice su obilovale iskustvom Duha, što pogoduje individualizmu i predstavlja opasnost zanesenjaštva; zato je važno znati kako je Pavao rješavao taj problem.

Pavlovo misionarsko djelovanje među poganima nipošto nije umanjilo njegov interes za povijest spasenja. Naprotiv, on u tu svrhu razvija svoju čuvenu teologiju opravdanja uz pomoć koje u povijesti spasenja otkriva njezinu stvarnu dubinu i intenciju i otvara sveobuhvatne horizonte. Pripadnost pogana novom Božjem narodu Pavao reflektira pod pojmom »Abrahamova potomstva« (Rim 4; Gal 3). Obraćeni pogani nisu po vjeri u Krista samo pojedinci koji su našli spasenje, već se na njima ispunilo obećanje dato Abrahamu da će svi koji budu vjerovali kao on biti njegovi baštinici (Rim 4, 16) i sinovi (Gal 3, 7). To obećanje postalo je stvarnost u Kristu (Gal 3, 14). U njemu su svi po vjeri sinovi Božji (Gal 3, 26), »Abrahamovo potomstvo i baštinici po obećanju« (Gal 3, 29). To vrijedi jednako i za Židove. Ne vrijedi ništa tjelesna veza s Abrahamom, nego samo veza po vjeri u Krista.

Pavao je dakako bio svjestan da time otvara novo važno pitanje: Što je onda s Izraelom, prema kome su i Isus i prva zajednica bili otvoreni? Pavao je svjestan da se ne može stvarati narod Božji mimo Izraela i zato tom pitanju posvećuje čitava tri poglavlja poslanice Rimljanima (Rim 9-11). Izrael kao izabrani narod nije odbačen već je samo jedan dio otvrdnuo i otpao, ali Bog i taj njihov neposluš okreće na dobro. Upravo je »njihovim prekršajem došlo spasenje poganima da bi ih ovi potakli na natjecanje« (Rim 11, 11. 14). Izrael je maslina i na njegov panj su pogani pricijepljeni kao grana, po svojoj vjeri (11, 17), ali će i oni koji su otpali iz Izraela biti »ponovno pricijepljeni, ako ne ustraju u nevjeri« (11, 23). Bog nije zanijekao prednosti Izraela koje je Pavao na početku nabrojio (Rim 9, 3-5), već su samo zbog njegove nevjere suspendirane. Apostol je međutim duboko uvjeren da će se jednom sav Izrael spasiti (11, 26).

I u pogledu iskusitva Duha u njegovim zajednicama Pavao se može pozvati na starozavjetnu baštinu. Opće je naime uvjerenje Starog zavjeta da će Bog u

24. Isto, 91.

posljednjim vremenima na poseban način izliti svoga Duha na svoj narod (Iz 32, 15; 44, 3; Ez 11, 19; 36, 26sl.; 37, 14; Joel 3, 1-5). Duh je duboka stvarnost čitava Isusova života. On je začet po Duhu, ide, govori i djeluje snagom Duha. Njega obećaje učenicima kao stalnog Branitelja (Iv 14, 16). Nakon veličanstvenog događaja Pedesetnice u Jeruzalemu prva Crkva vidi u tome izričito ispunjenje Joelova proroštva (Dj 2, 17-19).

Pavao je znao čuvati jedinstvo judeokršćana i onih iz poganstva, upozoravajući na zajednički poklad vjere koji je i sam na početku primio (1 Kor 11, 23sl.; 15, 3sl.)²⁵. To se posebno odnosi na Euharistiju koja je sakrament zajedništva. Budući da smo po Euharistiji »svi jedno tijelo, jer smo svi dionici jednog kruha« (10, 17), Apostol je zabrinut što se to ne vidi u njegovoj zajednici u Korintu, što slavljenje Euharistije ne izgrađuje zajedništvo, već je dapače na štetu, jer zbog zlorababa među njima nastaju razdori (11, 17sl.).

Entuzijastičko držanje Korinćana, među kojima su neke karizme očito bile posebno na cijeni, Pavao predusreće upozorenjem da su »milosni darovi različiti, ali je isti Duh. Različite su i službe, ali je isti Gospodin« (1 Kor 12, 4sl.). Sve je to potkrijepljeno slikom tijela u kome mnogi udovi tvore jedno tijelo (12, 12-26) i završava upozorenjem: »Vi ste tijelo Kristovo, a pojedinci udovi...« (12, 27-30). Kao što ni jedinstvo tijela nije u jednoličnosti već u savršenoj harmoniji vrlo različitih udova, tako je i s Crkvom. Među vrlo različitim darovima mora biti sklad, a sve mora služiti zajednici. Apostol naglašava da nisu najvažnije one najatraktivnije karizme, koje služe na vlastitu izgradnju, već one koje izgrađuju Crkvu (1 Kor 14, 4sl. 12. 17. 26). To je i glavni kriterij njihove autentičnosti. Mnogi bibličari vide u tom njegovu pojmu izgradnje zajednice sinonim za Isusovo okupljanje Izraela. On sam je jako dobro pazio da u njegovu osobnom djelovanju i ponašanju sve bude na izgradnju. Upravo je dirljivo njegovo obrazloženje, zašto nije došao u Korint da se obračuna s onima koji su mu uvelike napakostili: »Ne bismo se htjeli vladati kao gospodari vaše vjere, štoviše, mi smo (samo) suradnici na vašoj radosti« (2 Kor 1, 24). Jer, njemu je Gospodin dao vlast na izgradnju, a ne za rušenje (2 Kor 13, 10). Zato čitava poslanica, iako je odgovor na napade u Korintu, nije zapravo nikakva samoobrana, veli Apostol, već služi za njihovu izgradnju (12, 19).

Pavao nije nikad gasio Duha, ali je uvijek pazio da se iskustvo duha ne izrodi u zanesenjaštvo i ne ugrozi normalan život zajednice. Za njega »zajednica je sa svojom od Boga datom strukturom uvijek važnija od pojedinca, ali pojedinac ne gubi svoju osobnost, niti se zajednica degradira na razinu kolektiva. On je težio nadići suprotnosti između zajednice i slobode pojedinca koje se nekad čine nepomirljivim. Pavao je želio zajednicu slobodnih«.²⁶

5. IVANOVI SPISI

Ivanovo Evanđelje je specifičan spis Novog zavjeta zato što je kršćanska zajednica kojoj je upućen specifična, a specifični su i uvjeti u kojima je živjela.

25. REINER RISNER, Apostolisches Gemeindeleben, Die Herausforderung der paulinischen Gemeinde. Giessen 1978, str. 20sl.

26. Isto, 33.

U teološkoj literaturi mogu se sresti tvrdnje da je to zajednica koja nema pravog odnosa ni prema tradiciji ni prema svijetu u kome se nalazi. To bi bila zajednica u kojoj prevladava individualna dimenzija spasenja, bez prave eklezijalne perspektive, u kojoj se kristologija interpretira isključivo soteriološki, a nema eklezijalne dimenzije. Ta zajednica, veli se, bila bi zatvorena u sebe, bez ikakva interesa za opću Crkvu i svijet.

Istina je da Ivanovo Evanđelje nije misionarski orijentirano, već je napisano da zajednici, ugroženoj krivovjermem, utvrdi vjeru u Krista. Zato se može s pravom reći da »Crkva nije njegova stvarna tema«, ali ako se dobro shvati Ivanova teološka misao i intencija, ona »jest njegova trajna perspektiva«. ²⁷ To proizlazi već iz pojma i uloge učenika u ovom Evanđelju. Iako Ivan ne govori, kao sinoptici, izričito o Dvanaestorici, njihovu izboru i poslanju, učenici su ipak od početka uz Isusa i sudjeluju u njegovoj aktivnosti (svadba u Kani, čišćenje Hrama, umnoženje kruha, i što je posebno važno, oni su posrednici poganima koji žele vidjeti Isusa). Učenici u Ivanovoj koncepciji reprezentiraju sve vjernike koji će povjerovati Isusovim riječima i znakovima. Oni su prikazani tako da predstavljaju i kasniju zajednicu u njezinu odnosu prema nevjernom židovstvu i poganima koji će tražiti Isusa.

Jasnu eklezijalnu crtu sadrže slike Dobrog pastira i njegova stada kao i trsa i madicâ. Pogotovo slika Pastira i stada ima naglašenu starozavjetnu pozadinu (Ez 34). Isus je ispunio mesijansko obećanje po kojem će im Bog kao gospodar svoga stada, nakon što su toliki pastiri zakazali (Ez 34, 12), dati »jednog pastira koji će ih pasti« (Ez 34, 23). Zato je ovdje nedjeljiv pastir od ovaca, »nezamisliv je pastir Krist bez svog, bez Božjeg stada, nezamisliv je donositelj spasenja bez zajednice spašenih«. ²⁸ I druga slika, ona o trsu i mladima, ima starozavjetnu pozadinu. U pitanju je Izrael kojega ovdje predstavlja Krist, ali ne sâm već u tijesnom zajedništvu s učenicima. Zato se ova slika ističe kao paralela Pavlovu učenju o tijelu Kristovu.

Da se ne radi ni o kakvoj ezoteričnoj ili »misterijskoj zajednici« ²⁹ već o Crkvi sastavljenoj od Židova i pogana, govori Iv 10, 26: »Imam i drugih ovaca, koje nisu iz ovog ovčinjaka; i njih mi treba dovesti; one će čuti glas moj te će biti jedno stado i jedan pastir« – Ivan ne samo da poznaje dugu proročku tradiciju okupljanja raspršenog Božjeg naroda u posljednja vremena, već je svjesno prihvaća, tumačeći Kajifinu riječ, da »Isus ima umrijeti umjesto naroda, i ne samo umjesto naroda nego da i razasutu djecu Božju skupi u jedinstvo« (Iv 11, 51sl.).

Iako Ivanovo Evanđelje, kako smo već ustvrdili, nema izrazito misionarski karakter, ipak je otvoreno za misijsko djelovanje Ivanove zajednice. Poglavlje o Samarijanki ima tu crtu, a ona se posebno očituje u završnom priznanju Samarijanaca: »Ovaj je uistinu Spasitelj svijeta« (Iv 4, 42). Istu namjeru Ivan ima i s izvješćem o dolasku Grka za Pashu u Jeruzalemu (Iv 12, 20sl.). Isusove riječi koje slijede kao odgovor žele reći: Njegova smrt ima univerzalni karakter spasenja za sve ljude, a Crkva je otvorena i Židovima i poganima.

27. RUDOLF SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium III*, HThKNT 1975, str. 245.

28. Isto, 239.

29. ERNST KÄSEMANN, *Jesu letzter Wille nach Joh 17*, Tübingen 1966, str. 119.

Ivanova zajednica, koja je živjela u posebno teškim uvjetima, bila je svjesna da može ispuniti svoje poslanje samo ako bude zajednica, ako bude kontrast svijetu oko sebe. Zato je tako naglašen unutarnji život zajednice, povezanost učenika međusobno i s Kristom u ljubavi. O tome govore posebno Isusovi oproštajni govori i velikosvećenička molitva (Iv 14-17). Euharistija je bila najvažnije mjesto okupljanja ove zajednice i izvor snage za život. Zato je čitavo jedno poglavlje posvećeno kruhu života.

I Ivanove poslanice na svoj način potvrđuju svijest crkvenosti i važnost čuvanja identiteta. U odnosu na gnostičke »naprednjake« Ivan ističe važnost početka, koji se sadržajem naslanja na predani poklad vjere, koji potječe od očevidaca i svjedoka. Zato je važno da nasuprot gnostičkim zastranjenjima zajednica vjeruje:

- Isus je Krist koji se pojavio u tijelu (1 Iv 4, 2);
- Isus je Sin Božji koji se pojavio »u vodi i krvi« (1 Iv 4, 5-8);
- Isus je Sin koji živi u zajedništvu s Ocem (1 Iv 2, 23; 4, 15);
- Svaki duh koji ne prizna takvog Isusa nije od Boga (1 Iv 4, 2sl.)³⁰.

Ovo su jasni kriteriji pripadanja zajednici i istodobno razgraničenja prema krivovjerju koje ugrožava zajedništvo.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Pošli smo od problema zajedništva u današnjoj Crkvi. Tražili smo odgovor u Novom zavjetu, a rezultat možemo pokušati sažeti u nekoliko rečenica: Isus svoju riječ upućuje pojedincu i želi formalističku vjernost Zakonu zamijeniti iskrenim stavom pred Bogom; ali on ne ostavlja pojedinca samim, niti ga pozivlje u zajedništvo sektaškog karaktera, već u zajednicu Božjeg naroda obećanog u Starom zavjetu. Taj narod živi drukčije od svijeta, ali se ne izolira od svijeta niti ga odbacuje, već je prema njemu otvoren i želi mu navijestiti spasenje. Čitav Novi zavjet jasno svjedoči da »vjera nije nešto apstraktno, već se ostvaruje u konkretnom vjerskom životu, na koji od samih početaka kršćanstva spada... život u zajedništvu vjere, u Crkvi«.³¹

Sve prve kršćanske zajednice, bez obzira u kakvim su uvjetima živjele, sačuvale su tu temeljnu dimenziju i zato su se mogle održati i u isto vrijeme snažno djelovati na svoju okolinu. Baš svojim životom živog zajedništva bile su kontrast sebičnom svijetu, ali kontrast koji ne odbija već privlači. Ima pravo Heinz Schürmann kad kaže: »Spisi Novog zavjeta pokazuju nam sasvim drukčiju Crkvu (od današnje): to je bratska zajednica s iznenađujućom otvorenošću i sposobnošću mijenjanja«.³² To je ono što današnjim župnim zajednicama najviše

30. Usp. FRANZ MUSSNER, nav. mj., str. 423.

31. RUDOLF SCHNACKENBURG, *Masstab der Glaubens*, Herder 1978, str. 89.

32. HEINZ SCHÜRMAN, *Kirche als offenes System*, u: *Internationale kath. Zeitschrift* 4/72, str. 306.

nedostaje: osjećaj međusobne pripadnosti i odgovornost za svijet. Crkva Novog zavjeta je nalazila načina da opstane u različitim uvjetima života, ali se nije prilagođavala svijetu (Rim 12, 2). Umjesto toga ljubomorno je čuvala svoj identitet i nije se odriicala početaka. U tim okvirima moguće je da i danas u krilu postojećih župa nastanu žive zajednice vijere kao odgovor na potrebe našeg vremena i svijeta.